

Hilde Dybvik og Inga Henriette Undheim

”Det verkar vara en klurig fråga”

Humor som strategi i skandinavisk barnlitteratur
om hvordan barn blir til

”It Seems to Be a Complicated Question”: Humor as Strategy in
Scandinavian Facts-of-Life-Books

Abstract: The aim of this article is to examine how a selection of Scandinavian children’s books, spanning from the 1970s up until today, have addressed questions concerning where children come from. Previous research has shown that various forms of humor have been used in the dissemination of information on intercourse and conception. In our article, we examine how and why humor is used when presenting adult sexuality in books for children. We consider humor to be a strategy to take the edge off a challenging topic. However, this strategy does not come without a cost. With the help of critical theory and humor theory, we problematize the strategic use of humor, as it may contribute to the reproduction of heteronormative notions and patterns. In the article, we map several recurring tactics, which we have categorized into five humoristic expressions: transgression of taboos, humorous recognition, absurd humor, naïvistic humor, and anthropomorphic humor.

Keywords: humor theory, critical theory, gender theory, sexual education books, picturebooks, comic books, non-fiction

©2023 H. Dybvik, I.H. Undheim. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), permitting all use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. Any included images may be published under different terms. Please see image captions for copyright details. Citation: *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning/Barnboken: Journal of Children’s Literature Research*, Vol. 46, 2023 <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v46.837>

“Hvordan får man en baby i magen?” Spørsmålet besvares på ulike måter i barnelitteraturen. “Det verkar vara en klurig fråga”, heter det i Asabea Britton og Louise Winblads *Hur blev jag till? Och hur kom jag ut?* så sent som i 2022. Denne artikkelen undersøker elleve skandinaviske barnebøker om hvordan barn blir til, fra 1970-tallet til i dag. Tematikken er utfordrende: “Since talking about sex isn’t easy even between adults, talking to children about such a topic is even more difficult”, skriver Lisa Jean Moore (45) i en studie av engelskspråklige “facts-of-life”-bøker. I en gjennomgang av seksualopplysningsbøker for barn i artikkelen “Från stork till spermabank. Sexualupplysningslitteratur för barn 1965–2014” (2015), viser Maria Andersson hvordan barnebøker utgitt på svensk helt siden 1960- og 1970-tallet har utmerket seg gjennom både åpenhet og detaljrikdom. Like fullt har informasjonen blitt tilpasset barn ved at den “presenteras på ett lättfattligt, gärna humoristiskt vis” (28). I artikkelen “Hvordan lages barn? Bildebøker for barn om hvordan barn blir til” (2019) undersøker Eva Maagerø og Anne Marie Øines hvordan seksualiteten, som de omtaler nettopp som et sensitivt og tabubelagt område, formidles for barn gjennom verbalspråk og bilde i fire bøker (to danske, en norsk og en engelsk). Også de slår fast at seksualitet i barnelitteratur gjerne “pakkes [...] inn i morsomme eller harmoniske fortellinger” (29), til tross for at man, i tråd med samfunnets syn på barn, nå er mer åpen for at barnelitteraturen formidler utfordrende tematikk.¹

I begge de omtalte artiklene (Andersson; Maagerø og Øines) slås det altså fast at seksualitet i barnelitteratur fordrer bruk av humor. Vår artikkel er et bidrag til å forstå *hvordan* og *hvorfor* humoren tas i bruk i framstillingen av seksualitet og forplantning i skandinaviske barnebøker, og dessuten hvilke implikasjoner humoren kan ha. Vår hypotese er at humor blir brukt som en strategi, det vil si som et avledende grep, for å behandle utfordrende tematikk, kanskje på grunn av en forestilling om at humor kan bidra til å ufarliggjøre den voksne seksualiteten for barneleseren.

Seksualitet og forplantning i barnelitteraturen: Presentasjon av materiale og kontekst

I denne artikkelen tar vi for oss i alt elleve skandinaviske barnebøker om hvordan barn blir til, utgitt i tidsrommet 1971 til 2022. Utvalget representerer utgivelser fra alle tiår, og på alle de skandinaviske språkene.

Forfatter/ illustratør	Tittel	Utgivelsesår	Utgivelsesland
Per Holm Knudsen	<i>Sådan får man et barn</i>	1971	Danmark
Grethe Fagerström og Gunilla Hansson	<i>Per, Ida & Minimum. En bok om att vara tillsammans</i>	1977	Sverige
Trond-Viggo Torgersen og Vivian Zahl Olsen	<i>Kroppen</i>	1983	Norge
Liller Møller	<i>Sådan – får man altså børn!</i>	1992	Danmark
Kim Fupz Aakeson og Eva Eriksson	<i>Manden og damen og noget i maven</i>	2002	Danmark
Peter Gotthardt og Kirsten Raagaard	<i>Da Emma blev Emma – og hvordan det gik til...</i>	2007	Danmark
Selma Lønnin Aarø og Eivind Gulliksen	<i>Reidar og den store magen</i>	2007	Norge
Sigri Sandberg Meløy og Motorfinger	<i>Ballongmamma</i>	2009	Norge
Henrik Hovland og Torill Kove	<i>Johannes Jensen opplever et mirakel</i>	2009	Norge
Anna Fiske	<i>Hvordan lager man en baby?</i>	2019	Norge
Asabea Britton og Louise Winblad	<i>Hur blev jag till? Och hur kom jag ut?</i>	2022	Sverige

Tabell 1. Analysemateriale.

I løpet av de siste femti årene har det skjedd betydelig medisinsk utvikling innen assistert befruktning,² og dermed kan det gis flere svar på spørsmålet om hvordan barn blir til. Barnelitteraturen reflekterer disse endringene (jf. Kokkola og Van den Bossche; Pesonen). Assistert befruktning omtales i hele ti av femten seksualopplysningsbøker utgitt i Sverige på 2000-tallet; ja, flere av bøkene handler også utelukkende om dette (Andersson 9). I vår studie er det imidlertid forholdet mellom seksualakt og forplantning som undersøkes, og av den grunn er det framstillingen av den heteroseksuelle akten som er gjenstand for analyse.

Som Andersson har vist, ble det utgitt mange skandinaviske seksualopplysningsbøker for barn på 1970-tallet. Det setter hun dels i sammenheng med den seksuelle frigjøringen på 1960-tallet, og dels med en økende interesse for barn og barnekultur – der åpenhet omkring seksualitet ble ansett som en viktig forutsetning for å kunne

utvikle seg som et friere menneske. Ifølge Andersson kjennetegnes 1970-tallets seksualopplysningsbøker følgelig av "direkthet, detaljriktighet og vardagsrealisme" (9). På samme måte viser Lena Kåreland at realistiske hverdagsskildringer dominerer i 1970-tallets barnelitteratur, og at tabuer knyttet til seksualitet ble overskredet. Det ser vi tydelig i de to bøkene fra 1970-tallet i vårt utvalg, nemlig danske Per Holm Knudsens *Sådan får man et barn* og svenske Grethe Fagerström og Gunilla Hanssons *Per, Ida & Minimum. En bok om att vara tillsammans*, som begge viser tidstypisk åpenhet.

På 1980-tallet er det derimot andre takter, og det utgis færre bøker om tematikken enn på 1970-tallet (jf. Andersson 9). I vårt eksempel, nemlig norske Trond-Viggo Torgersen og Vivian Zahl Olsens *Kroppen*, skal vi se hvordan humor blir brukt som en tydeligere strategi i håndteringen av tematikken. Humor står også sentralt i danske Liller Møllers *Sådan – får man altså børn!* fra 1990-tallet, mens sjenansen uttrykkes tydeligere i Peter Gotthardt og Kirsten Raagaards *Da Emma blev Emma – og hvordan det gik til...* fra 2007.

Andersson slår nettopp fast at seksualopplysningsbøkene utgitt i Sverige på 1990-tallet synes å fjerne seg fra den sterke realismen som preget formidlingen på 1970-tallet, gjennom det hun omtaler som "ett mer lekfullt förhållningssätt till genren" (9). Her, forklarer hun, har bøkene "tydligare skönlitterära inslag och kan vända på invanda perspektiv" (9). Det lekne og fremmedgjørende, vekselvis absurde og naivistiske, er tydelig i vårt skjønnlitterære utvalg fra 2000-tallet: danske Kim Fupz Aakeson og Eva Erikssons *Manden og damen og noget i maven*, norske Selma Lønning Aarø og Eivind Gullikssens *Reidar og den store magen*, Sigri Sandberg Meløy og Motorfingers *Ballongmamma*, og Henrik Hovland og Torill Koves *Johannes Jensen opplever et mirakel*.

Ifølge Andersson er de svenske utgivelsene på 2000-tallet resultat av et økt behov for seksualopplysningsbøker som synliggjør alternative forplantnings- og familieformer (10). Dermed synes den tradisjonelle formidlingen av forplantning gjennom samleie på ny å by på utfordringer. Den assisterte befruktningen gjennomføres klinisk, og framstår som mindre utfordrende enn samleiet. Utfordringen i seksualopplysningsbøkene på 2000-tallet ble dermed å formidle forholdet mellom seksualitet og forplantning på en måte som etterstreber en kjønns- og verdinøytral framstilling. At utfordringen er reell, skal vi se i de to nyeste bøkene i vårt utvalg, norske Anna Fiskes *Hvordan lager man en baby?* fra 2019 og svenske Asabea Britton og Louise Winblads *Hur blev jag till?* fra 2022.

Utvalget vårt er dels motivert ut fra foregående studier, fortrinnsvis Maagerø og Øines respektive Anderssons eksempler. Begge disse studiene konsentrerer seg om seksualopplysningsbøker, altså sakprosa. Vårt materiale er utvidet med skjønnlitterære bøker som berører tematikken, men som ikke har saksformidling som hovedanliggende. Valget om å avgrense studien til skandinavisk barnelitteratur kan for det første begrunnes i at den gjennom de femti årene studien tar for seg, har utmerket seg som særlig åpen til tematikken, sammenlignet med for eksempel den angloamerikanske (jf. Andersson 5–6). Skandinavisk barnelitteratur var tidlig ute med blant annet å gi rom for ikke-binære karakterer og større mangfold i familiestrukturene (jf. Kokkola og Österlund). Samtidig er den også interessant å undersøke kritisk, i lys av konseptet "Nordic exceptionalism", som kort forklart handler om "[t]he pervasive (self-)image of Scandinavia as a prosperous, socially just region" (Kokkola og Van den Bossche 16). Konseptet er i utgangspunktet myntet på skandinavisk selvforståelse overfor etniske minoriteter, men har, slik vi ser det, overføringsverdi til vårt prosjekt, fordi det også kan handle om en selvforståelse når det gjelder ulike måter å få barn på og ulike familieformer.

Teoretiske perspektiver: Latterens forløsning

I seksualopplysningsbøker for barn har det vært tradisjon for å lette på stoffet gjennom bruk av humor. Det ser vi også i vårt utvalg. Vi skal nå se på noen grunnleggende teorier om humor for å illustrere hvordan humoren fungerer i de utvalgte bøkene. Den humoristiske lettelsen framheves ofte i humorteori, som blant annet vektlegger at latter gjerne oppstår i situasjoner som oppleves pinlige eller truende (Hellesnes 21; Critchley 56–57; Plessner 107–108).

I klassisk humorteori har vi tre grunnleggende typer humor: humoristisk lettelse ("the relief theory"), humoristisk inkongruens ("the incongruity theory") og nedlatende eller overlegen humor ("the superiority theory"). Denne tredelingen skriver seg tilbake til John Morreall, og legges til grunn i Julie Cross' referanseverk *Humor in Contemporary Junior Literature* (2010). Humoristisk lettelse innebærer en forståelse av humor som middel for å forløse tilbakeholdt spenning – "a release of pent-up nervous energy" (Critchley 3; jf. Cross 6). I barnelitteraturen ser vi blant annet denne formen for humor gjennom lattervekkende bruk av tabu-uttrykk og overskrivelser av tabu-tematikk (jf. Cross 6).

Humoristisk inkongruens er mer kognitivt krevende, og kjenne- tegnes av en uventet, men fornøyetlig sammenstilling av fenomener: "incongruity forms of humor basically involve the subject/reader's perception of something unexpected, illogical, or inappropriate, clashing with what s/he might normally expect, which strikes him/her as humorous" (Cross 7). Denne formen for humor kan imidlertid også innebære en ambivalens: "incongruity humor can actually cause anxiety rather than produce amusement, especially if it is too disturbing" (7). Henri Bergson knytter denne formen for foruroligende, inkongruent humor til latteren som oppstår i møte med en "mekanisk stivhet i situasjoner hvor man hadde forventet at møte et levende, opmærksomt, smidigt og fleksibelt menneske" (23). Humoristisk inkongruens kan dessuten virke urovekkende når mottakeren ikke forstår eller oppfatter spøken, og det inkongruente forblir "uforløst" ("incongruity-and-resolution theory", jf. Latta, etter Cross 8).

At noen ler, mens andre ikke oppfatter eller forstår spøken, bringer oss til den siste hovedformen for humor, nemlig nedlatende eller overlegen humor. Dette er den eldste, og mest negativt ladde av de tre formene for humor, idet latteren her går på bekostning av andre: "[W]e laugh from feelings of superiority over other people" (Crichtley 2). Latteren behøver imidlertid ikke være ondsinnet eller rettet mot andre. Den kan også spille på ens egne tidligere eller nåværende mangler, og på den måten ha en oppbyggelig, didaktisk funksjon. Ikke desto mindre kan den virke diskriminerende. Mens Crichtley tar utgangspunkt i denne formen for humor i sin diskusjon av etnisk/rasistisk humor, vil den i vår artikkel danne utgangspunkt for en kritisk diskusjon av kjønnet humor.

Det er ingen vanntette skott mellom de tre hovedteoriene om humor (jf. Cross 9), og i vår sammenheng utgjør som nevnt alle en form for *lettelse* i formidlingen av utfordrende tematikk. Som Cross påpeker, rommer "the 'Relief' group of theories" en kompleks sammensetning av humor, samtidig som den kjennetegnes av forståelsen av humor som et middel for å forløse tilbakeholdt spenning (Cross 5–6; jf. Crichtley 2–3). I et essay om humor omtaler Sigmund Freud en humoristisk grunnholdning til verden. Det modne, humoristisk innstilte (til forskjell fra det forknytte og strenge) overjeget presenteres som en trygg voksen, som kjærlig snakker til det skremte jeget, som til et barn: "Se her, dette er den verden som ser så farlig ut. Den er en lek, så bare fleip med den!" (213).

Spenningen som utløses i litteratur for barn om hvordan barn blir til, kan dermed forløses ved hjelp av humor – om ikke annet, så for en liten stund. Med humor kan man snu opp ned på det som anses

som akseptabel praksis (jf. Bakhtin), slik Kerry Mallan i *Laugh Lines. Exploring Humour in Children's Literature* (1993) også framhever som utgangspunkt når barneleseren møter humor: "They find the accepted order frequently turned upside down as they are presented with deviations from conventional social behaviour" (18). Her ligger humorens kritiske, men også terapeutiske potensial – den komiske lettelsen.

Analyse: Humor som grep

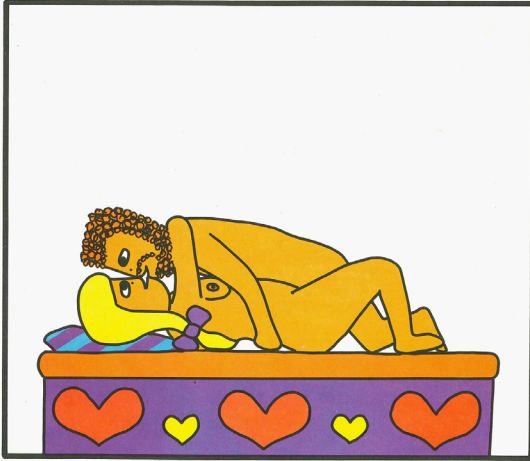
Vi har kategorisert de humoristiske uttrykkene i materialet på følgende måte: overskridelser av tabu, humoristisk gjenkjennelse, absurd humor, naivistisk humor og antropomorf humor. Disse uttrykkene er ikke gjensidig utelukkende, men fungerer som strukturerende prinsipp i gjennomgangen av materialet, og sammenfaller i stor grad med kronologi. De tre teoriene om humor presentert ovenfor, benyttes som analyseverktøy på tvers av de humoristiske uttrykkene.

Hull og knull: Overskridelser av tabu

Vi begynner med utvalgets to første utgivelser fra det åpne 1970-tallet, *Sådan får man et barn* og *Per, Ida & Minimum*. Knudsens *Sådan får man et barn* har kultstatus, og fikk fornyet aktualitet da den i 2015 gikk viralt på sosiale medier under emneknaggen "Traumatized!!".³ Gjennom verbaltekst og bilder forklarer boka hvordan unnfangelse, svangerskap og fødsel foregår. Fortelleren henvender seg direkte til barneleseren: "Skal jeg fortælle dig, hvordan man får et lille barn?" (oppslag 1).⁴ De sjablongaktige bildene gir assosiasjoner til en manual, og verbalteksten er tilsvarende nøktern:

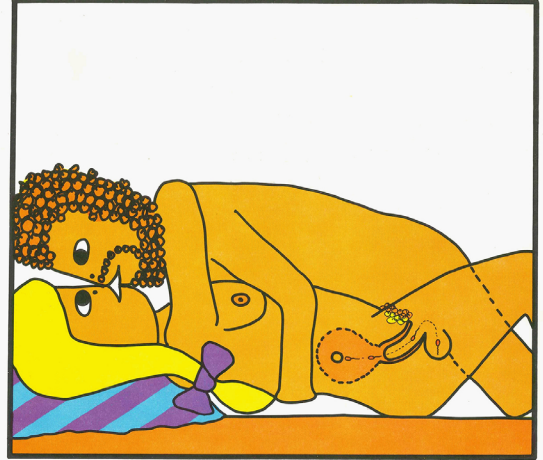
Moren og faren legger sig på sengen. De putter pikken ind i kussen. Nu kan de lege sammen. Faren og moren gynger op og ned. Det kalder man at bolle eller at sam-lege. Det kan være noget så sjovt og rart. (oppslag 4, bilde 1)

Knudsens saklige formidling blir humoristisk fordi den er mekanisk. Maagerø og Øines påpeker hvor påfallende lite variert mimikk Knudsens mann og kvinne har: "mannen har for eksempel det samme uttrykket i ansiktet når han er tegnet med ereksjon som når han er med på konas fødsel" (13-14). Paret kan dermed virke både lattervekkende og foruroligende, idet de preges av mekanisk stivhet der man ville ha forventet å møte menneskelige reaksjoner (jf. Bergson 23). Denne humoren er neppe intendert, men plasserer seg like fullt

Moren og faren legger seg på sengen.
De putter pikken ind i kussen.
Nu kan de lege sammen.
Faren og moren gynger op og ned.

Det kalder man at bolle eller at sam-lege.
Det kan være noget så sjovt og rart.
Moren og faren kan få et barn på den måde,
hvis de selv vil.

Moren og faren holder meget af hinanden.
De vil gerne have et barn.
I farens pung bor der mange små sæd-celler.
Når faren og moren boller,

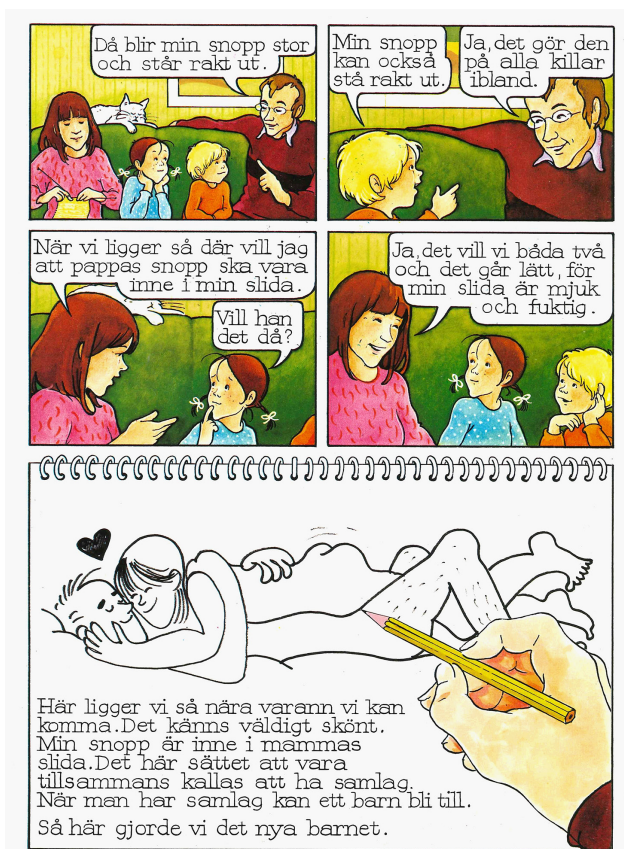
kommer sæd-cellerne ud gennem pikken.
Sæd-cellerne svømmer ind i morens kusse
til en hule, moren har i maven. Hulen hedder
liv-moren. Der er nogen gange et lille æg i den.

Bilde 1. Oppslag 4 i *Sådan får man et barn* (1971) av Per Holm Knudsen. © Per Holm Knudsen, gjengitt med tillatelse av forfatter/illustratør.

innenfor gruppen av humoristisk inkongruens, som nettopp kjenne- tegnes av en overraskende sammenstilling av fenomener som ikke hører sammen. Det eneste som vitner om følelsesmessig engasjement mellom mor og far i akten, er hjertene som pryder sengen deres.

Fagerström og Hanssons *Per, Ida & Minimum* forteller i tegneserie- format om en familie med to små barn, og et tredje på vei. Boka viser både "direkthet, detaljriktighet og vardagsrealisme" (Andersson 9) i formidlingen. "Pappa, hur gör man ett barn egentligen?", spør Ida (Fagerström og Hansson 10), hvorpå far tegner, og mor forklarer samleiet. "Då blir min snopp stor och står rakt ut", sier far (17). Mor utdyper: "När vi ligger så där vill jag att pappas snopp ska vara inne i min slida". Når far tegner selve akten, skaper det på den ene siden en form for distanse til samleiet, fordi streken er forenklet. På den andre siden er det overskridende at en far gjensker akten foran barna sine: "Här ligger vi så nära varann vi kan komma. Det känns väldigt skönt. Min snopp är inne i mammas slida. Det här sättet att vara tillsammans kallas att ha samlag. När man har samlag kan ett barn bli till. Så här gjorde vi det nya barnet", står det, og far peker med blyanten på tegningen (17, bilde 2). Far fortsetter: "När vi hade det som allra skönast, sprutade jag in mina sädesceller i mammas slida" (18).

Til forskjell fra Knudsens "manual" er det ingen mekanisk stivhet i tegningene til Per og Idas far. Den humoristiske inkongruen-

Bilde 2. Side 17 i *Per, Ida & Minimum. En bok om att vara tillsammans* (1977) av Grethe Fagerström og Gunilla Hansson. © Gunilla Hansson, gjengitt med tillatelse av Gunilla Hansson (rettighetshaver).

sen ligger snarere i at barn ikke hører hjemme som vitner til sine foreldres seksualakt, selv ikke gjennom tegning. Formidlingen av seksualakten er grenseoverskridende og nærmer seg tabuet – en visualisering av foreldre som har sex, og en far som til og med illustrerer sin egen utløsning. Det overskridende forberedes av Pers lattermilde uttrykk og bruk av tabu-ord når faren skal til å forklare: "Jag vet, man knullar!" (Fagerström og Hansson 16). I Gotthardt og Raagaards nyere utgivelse *Da Emma blev Emma* fra 2000-tallet, er sjenansen mer framtrædende. Foreldrenes følelser for hverandre formidles visuelt gjennom hjertene på sengetøyet og de lukkede øynene mens de kysser og har samleie. Emma holder seg for øynene. Denne gesten speiles av bamsen hennes, som utbryter: "De er jo helt nøgne! Godt de har dyne på!" (oppslag 4), i det som, liksom Pers "man knullar!", kan leses som et innslag av komisk lettelse.⁵

”Noen ting er det flaut å fortelle om”: Humoristisk gjenkjennelse

Den humoristiske gjenkjennelsen er forløsende, og plasserer seg derfor innenfor teorien om humoristisk lettelse. I Torgersen og Olsens *Kroppen* fra 1983 er den humoristiske gjenkjennelsen et tydelig grep. *Kroppen* er en sakprosa bok om hele kroppen. To oppslag (3 og 4) handler om hvordan barn blir til. Det første er fortellende, i form av en samtale mellom gutten Øyvind og hans far, mens det andre er faktapreget.

”Du, hvordan ble jeg meg?”, spør Øyvind sin far, og insisterer på konkrete svar. ”Far så seg rundt etter noen som kunne hjelpe ham”, står det, og i motsetning til situasjonen rundt bordet hos Per og Ida, blir det tydelig at faren opplever situasjonen som ukomfortabel: ”Noen ting er det flaut å fortelle om, selv for voksne”, sier han (oppslag 3).⁶ Blygselen far opplever, er humoristisk og gjenkjennelig for den voksne: Intetanende blir han tatt på senga av sønnens spørsmål, ser seg rådvilt rundt, før han med ”tenkeøyne” omsider forteller:

”Ja, og det er at jeg putter tissen min inn i det lille hullet bak tissen til mor”. Far sa det fort og så rett ut i luften. ”Og der inne er tissen stiv og hard, men allikevel kjennes det mykt og veldig, veldig godt [...] det er godt og hyggelig og fint, og litt morsomt.” (oppslag 3)

Farens forklaring er direkte, men tilpasset barnet gjennom ordvalgene (”putte”, ”tissen”, ”det lille hullet”). Bildene er mer tilslørende. Et av dem viser riktignok foreldrenes samleie, der kroppene er nakne og dyna er sklidd til side. Far ligger oppå mor, begge har lukkede øyne – men her vises ikke kjønnsorganene, verken utvendig eller innvendig, slik de gjør i de foregående eksemplene. Det er snarere samleiets emosjonelle sider som formidles. Øyvinds avsky framgår likevel både i verbaltekst (”Det æ’kke sant!”) og gjennom et vantro uttrykk i et av bildene (oppslag 3), som i likhet med eksemplene over kan knyttes til det grenseoverskridende ved å se (for seg) sine foreldre i akten.

Møllers tegneserie *Sådan – får man altså barn!* fra 1992 er også strukturert som en samtale, men her foregår den mellom fire barn: ”Jeg har bare set min mor og far, der **bollede!**”, sier et av barna (4). Situasjonen der barnet ser foreldrenes samleie er her gjenfortalt fra det uvitende barnets perspektiv, og utløser ”superior” latter hos de andre: ”Ved du overhovedet, hvordan man får **børn?** / Ja, sig oss lige hvordan!” (5). Det framgår snart at de fire har ulike kunnskaper om temaet; de som vet mest, både ler og informerer. Alle vet at man ”bollede”, men alle vet ikke hva det innebærer. Slike tabu-uttrykk gjentas stadig, og gjenkaller Pers ”man knuller” (Fagerström og Hansson 16).

Den (pre)pubertale tonen i de språklige overskridelsene inviterer til humoristisk gjenkjennelse hos barneleseren, og bidrar samtidig til komisk lettelse, i form av ventilerings, på barnas premisser (jf. Mallan 42–43): Her opptrer ingen voksen "ekspert". Samtidig er det aldri noen tvil om at en voksen forfatter, eller med Perry Nodelman, en "skjult voksen" med pedagogiske intensjoner, står bak i "skyggeteksten" og bevisst bruker humor som strategi: "I en *munter* blanding af saglig opplysning og *fnisende* sidespring fortelles, hvordan det nye liv bliver til" (vår utheving), står det på baksideteksten til Møllers bok. Replikkevekslingen mellom barna er ivrig: "Man tager en kone.....", sier den ene, "og... en mand", sier en annen, "og så skal de **bolle** – så kommer der et barn!" (6). Abstraherte tegninger viser – i tenkebobler – at en naken mann og kvinne plasseres sammen, og ikke finner ut av hvordan samleiet skal gjennomføres: Barnets manglende kunnskap visualiseres (9), og denne inkongruensen framstår komisk.

Tonen og kroppsspråket imiterer barns måte å snakke sammen på. Riktignok brukes også mer presise betegnelser ("skede", "æggestokke", "sædceller"), men de blir stadig avløst av såkalt skatologisk humor: "Det er skeden. Den er lige mellem tisehullet og numsehullet" (11). "Tisser han så ind i hende – når de boller?", spør den minste av barna (12). At de andre barna synes dette er morsomt, uttrykkes gjennom tegneseriens karakteristiske bevegelseslinjer når de gapskratter og slår seg på mage og lår (12–13; jf. McCloud 119).

Ballonger, gresskar og aper: Absurd humor

Absurd humor er en form for inkongruent humor. Den spiller på innslag av overraskende, fornuftstridige og urimelige forbindelser. Den absurde humoren kan imidlertid knyttes til underliggende trusler om vold og grusomhet, da den mangler forløsning, eller "resolution" (jf. Cross 8). I Aarø og Gulliksens *Reidar og den store magen* fra 2007 spør Reidar moren sin hvordan hun fikk en baby i magen. Hun svarer: "Da jeg var på ferie, fikk jeg et frø av en mann jeg møtte", og forteller at hun svelget det (oppslag 2).⁷ Denne eufemismen er humoristisk og forsterkes gjennom et polaroidbilde som viser moren i bikini, synlig sjarmert av en lettkledd cowboy, omgitt av subtile fallossymboler. Eufemismen styrer handlingen i absurd retning idet Reidar i neste øyeblikk selv kommer til å svelge et gresskarfrø, som straks begynner å vokse i magen hans. Både Reidar og moren blir trill runde, og begynner å prompe. Humor som spiller på store kropp, retter seg gjerne mot barn (jf. McGillis 261).

Samtidig ligger det en trussel i situasjonen, i tråd med den absurde humoren: Reidar er redd for at magen hans, underforstått også magen til mor, skal sprekke.

Trusselen om at mor skal sprekke, eller lette og bli borte, finner vi også i Meløy og Motorfingers *Ballongmamma* fra 2009, der pappaen lusker inn i dusjen på kveldstid, og "blæs luft inn i navlen til mamma, så magen hennar esar ut" (oppslag 7).⁸ Det er nærliggende å lese denne handlingen som en humoristisk eufemisme for samleiet. Eufemismen i både denne og forrige eksempel leker med barnlige forestillinger. Den absurde humoren ligger altså i inkongruensen; den gravide magen vokser verken fordi man svelger et frø eller blir blåst opp som en ballong: "Ein vakker dag kjem ho til å sprekke", sier pappaen når mammaen faktisk er blitt en ballong (oppslag 11). Mammaen svever ut vinduet, sprekker, og ut kommer det som omtales som en "klump" – som vi av bildene kan se er en baby (oppslag 14).

Absurd humor finner vi også i Aakeson og Erikssons *Manden og damen og noget i maven* fra 2002. Samleiet antydes slik: "Nogle gange elskede de hinanden så meget at de tog alt tøjet af og kyssete og kyssete og blev helt forpustede" (oppslag 2),⁹ mens bildet viser de kysende ansiktene i forgrunnen og klærne som ligger strødd utover gulvet. En morgen sitter de ved frokostbordet, og damen sier: "Jeg tror jeg har noget i maven [...] Jeg har brød og kaffe og et barn i maven" (oppslag 2). Når det senere viser seg at det slett ikke er et barn, men en *ape* som kommer ut, blir det absurd. Maria Lassén-Seger påpeker at dette ikke bare er komisk, men at det også kan leses som en projisering på en underbevisst skam over at barnet ikke er som andre barn (117), jamfør *trusselen* som kjennetegner absurd humor. Hvordan apen ble til, er dessuten et spørsmål som etterlates ubesvart, eller uforløst, all den tid selve elskovsakten foregår uten leseren som vitne; vi vet ikke hva som har skjedd under unnfangelsen.

"Den blir bare til": Naivistisk humor

Naivistisk humor spiller også på det inkongruente. Komikken oppstår idet voksne karakterer skildres med barnlige egenskaper, slik som når mannen i *Manden og damen og noget i maven* ved frokostbordet først tror det bare er kaffe og ristet brød damen har i magen (oppslag 2). Tilsvarende forstår heller ikke krokodillen i Hovland og Koves *Johannes Jensen opplever et mirakel* fra 2009 at kjæresten Frida er gravid. Begge disse uvitende fedrene framstår naive fordi de opplever at graviditeten bare *skjer*, uten at de forstår sammenhengen:

"Hva har du inne i magen?" spør Johannes Jensen ved frokostbordet. "Det er en baby", svarer Frida, og når han spør hvor den kommer fra, svarer hun: "Fra ingen steder [...] den blir bare til" (oppslag 6).¹⁰ Erotikken antydes kun visuelt: På forsiden sitter Johannes Jensen grublende på en benk i Vigelandsparken i Oslo, omgitt av nakne statue-par. De vitalistiske skulpturene på omslaget peker mot leken som foregår på soverommet, skjult under dynene (oppslag 3). Leken til Johannes og Frida er genuint barnlig: "Når babyen blir født, blir jeg mor, og du kan være faren" (oppslag 7), sier Frida, som om det er en rollelek.

Analogien mellom leken og samleiet kommer også fram i flere andre eksempler. Som vi husker, beskriver Knudsens forteller det som om moren og faren *leker* i senga: "Nu kan de lege sammen. Faren og moren gynger op og ned" (oppslag 4). I Torgersen og Zahl Olsens *Kroppen* sidestilles to små bilder, der vi på det ene ser far og mor omslynget under dyna, mens vi på det andre ser Øyvind i en lignende positur med en kosebamse; han leker etter mønster av sine foreldre. Samleiet omtales her som "litt morsomt". I *Da Emma blev Emma* kan vi tilsvarende lese at samleiet er "ret sjovt" (Gotthardt og Raagaard oppslag 4), hvilket også understrekes når Emma og kosebamsene på neste oppslag leker at de svømmer rundt sammen med egg- og sædceller.

De naivistiske karakterene i disse eksemplene bærer alle preg av passéismen vi møter i ny-naivismen på 1990-tallet (jf. Andersen). Naivismen kan leses som en reaksjon på det truende og skremmende ved voksenlivet. Til sammen vitner fokuset på det lekne og morsomme ved samleiet om et uhøytidelig og humoristisk forhold til den voksne seksualiteten, noe som kan gjøre den mindre truende. Samtidig gjenkjenner vi Freuds syn på humorens terapeutiske potensial: "Se her, dette er den verden som ser så farlig ut. Den er en lek, så bare fleip med den!" (213). Til forskjell fra det opprinnelige overjeget, som av Freud beskrives som en arv fra den autoritære forelderen (fortrinnsvis far) som undertrykker jeget gjennom ødipal skamfølelse, er det "nye" overjeget i stand til å leke, le, eller smile avvæpnende av seg selv (212).

"Velkommen inn!": Antropomorf humor

Antropomorf humor er inkongruent ved at den gir dyr eller gjenstander menneskelige egenskaper. Overskridelser av skillet mellom mennesker og dyr er et humoristisk topos som skriver seg tilbake til antikken (jf. Critchley 31), og er også et vanlig grep i barnelitteraturen (jf. Lypp 186; Moore 52). Grepet ser vi tydelig i Fiskes *Hvordan lager*

man en baby? fra 2019, en sakprosabok for barn om hvordan barn kan bli til på ulike måter. Et av de mest utfordrende oppslagene (6, bilde 3) forklarer og illustrerer eksplisitt samleiet i verbaltekst og bilde: Kroppene er nakne og kjønnsorganene aktive, men streken er abstrahert og preget av "cartoon-like, comic-style humor" (Cross 154–155; jf. McCloud 53). Både verbaltekst og bilde er direkte: "Hvis det er en mamma og en pappa, fører de inn pappaens penis i mammaens skjede" (Fiske oppslag 6).¹¹ Kvinnen på bildet spriker med bena, mens mannens stive penis peker i retning skjeden. Penis hilser "Hallo!", og skjeden svarer "Velkommen inn!": Kjønnsorganer og kjønnsceller antropomorferes.

Sammen med Fiskes humoristisk abstraherte strek bidrar innslagene av antropomorf humor til å tilgjengeliggjøre og ufarliggjøre tematikken. Antropomorfismene er imidlertid ikke uten implikasjoner. Moore har nemlig vist hvordan antropomorfiserte

Bilde 3. Oppslag 6 i *Hvordan lager man en baby?* (2019) av Anna Fiske. © Anna Fiske, gjengitt med tillatelse av forfatter/illustratør.

kjønnsceller i "facts-of-life"-bøker for barn ofte framstilles som maskulint handlende og feminint avventende karakterer. Et viktig funn er at sædcellene typisk blir framstilt som de mest aktive i forplantningen, mens egget er passivt (Moore 61; jf. Martin; Campo-Engelstein og Johnson 202).

Denne rollefordelingen forsterkes idet kjønnscellene nettopp antropomorferes. Sædcellene i Fiskes bok svømmer "for livet" (oppslag 14), og tonen er tøff: "Unna vei!" "Fløtt deg!" "Jeg vinner!" (oppslag 15). Slike replikker kan også sies å reflektere forventninger til hvordan gutter skal omgås, slik Moore påpeker: "when sperm speak to one another, they use male terms to achieve male bonding" (56). Campo-Engelstein og Johnson har vist at å krydre framstillingen av forplantningen med nettopp slike antropomorfer, kan bidra til å videreføre heteronormative kjønnsroller som en utilsiktet effekt (210).

Hos Fiske er det verdt å legge merke til hvordan eggcellen i *første* opplag av boka ønsker "Hjertelig velkommen!" (1. opplag, oppslag 15). I *senere* opplag er denne vertinnerollen endret, og egget spør seg isteden: "Hvilken spermie skal jeg velge?" (5. opplag, oppslag 15). Dette er en fundamental endring som kan forstås som et forsøk på å moderere den heteronormative og ubalanserte framstillingen av at sædcellene definerer forplantningen, ved at egget tilskrives en langt mer aktiv rolle.

Fravær av humor

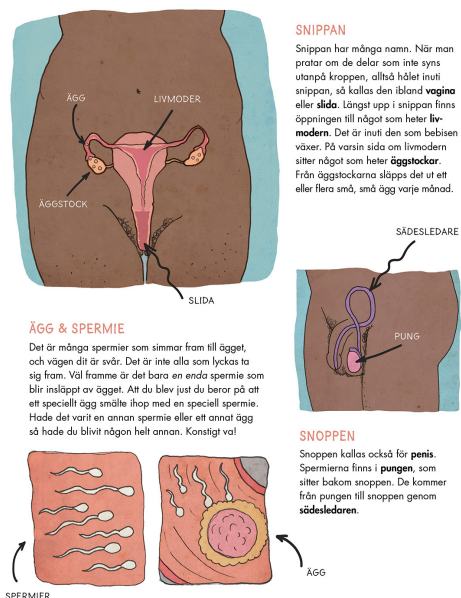
Den nyeste boka i utvalget vårt, Britton og Winblads *Hur blev jag till?* fra 2022, skiller seg ut i materialet ved *fravær* av humor. Ebo skal snart få en lillebror, og spør moren: "Hur kom jag in i din mage när jag var en bebis?" Mor forklarer:

Inuti min kropp finns det pyttesmå ägg. I pappas kropp finns det något som heter **spermier**. De är också pyttesmå. När ett av mina ägg mötte pappas spermier så släppte ägget in en av spermierna. De smälte ihop, kan man säga, och växte sen sakta till en bebis [...]. För att pappas spermie skulle kunna möta mitt ägg behövde hans snopp vara i min snippa. Sen simmade spermierna från snoppen och in i min snippa. (oppslag 2, bilde 4)¹²

Mor forklarer hvordan befruktning foregår gjennom samleie. Forklaringen er imidlertid klinisk. Også verbaltekst og bilde på motstående side gir en klinisk framstilling: Her endres fortellerposisjonen til en nøktern beskrivelse av hva som skjer inne i kroppen. Både mannens

og kvinnens kjønnsorgan er avbildet, men på hvert sitt bilde, og minner om undervisningsplansjer (bilde 4). Det er altså en like klinisk framstilling av hva som skjer ved forplantning gjennom samleie som ved assistert befruktning, som vies stor plass senere i boka, under overskriften "Olika sätt att göra barn" (oppslag 5).

Kun et lite bilde på innsidepermene i Britton og Winblads bok antyder intimiteten mellom foreldrene (der de riktignok begge er påkledd). Seksualakten mellom mor og far forklares bare overflatisk, noe som forsterkes gjennom bruk av ordene "snopp" og "snippa". Også i de tidligere bøkene har vi sett en barnlig, språklig tilpasning, med ord som "pikken" og "kussen" (Knudsen), "snopp" og "slida" (Fagerström og Hansson), "tissen" og "hullet" (Torgersen og Olsen), "tissemand" og "tissekone" (Møller), men vi finner også mer medisinske betegnelser som "penis" og "skjede" hos Fiske. At den nyeste boka i utvalget bruker ordene "snopp" og "snippa", gir en tilsørt framstilling. Forlagsomtalen påstår derimot at boka er en "rättfram och spännande faktabok för alla vuxna som behöver lite hjälp på traven att förklara ett av livets allra största fenomen för nyfikna barn" ("Hur blev jag till?"). Antakelsen om at voksne trenger hjelp når de skal besvare "en klurig fråga", kan nettopp tyde på at humor kan oppleves som en nødvendig strategi.

Bilde 4. Oppslag 2 i *Hur blev jag till? Och hur kom jag ut?* (2022) av Asabea Britton og Louise Winblad. © Louise Winblad, gjengitt med tillatelse av forfatter og illustratør.

Avslutning: Humor – en nødvendig strategi?

Barnelitteraturen har bestandig vært gjenstand for diskusjoner om hva som er passende innhold og form for barn, og den voksne seksualiteten er nettopp et eksempel på innhold som setter i spill tanker om hva barn skal "utsettes for". Dette kan være med på å forklare hvorfor så mange barnebøker om hvordan barn blir til er gjennomsyret av humoristiske eufemismer og metaforer.

Våre analyser viser at humoren bidrar til å lette formidlingen av utfordrende tematikk. Samtidig har vi sett at humoren er med på å reprodusere og formidle bestemte oppfatninger av kjønn. Dette kommer blant annet til syne gjennom en tradisjonell mannlig diskurs, der mannen og den mannlige kjønnsellen er handlende og definerende. Som vi har sett, forsterker humoren denne diskursen som en utilsiktet følge. I både den eldste boka i utvalget, *Sådan får man et barn*, og i den nyere *Hvordan lager man en baby?*, blir barneleseren møtt av en direkte henvendelse fra en trygg voksen: Knudsens forteller spør: "Skal jeg fortælle dig, hvordan man får et lille barn?", mens Fiskes forteller innleder slik: "Du har en gang vært en baby". Den trygge kunnskapsformidleren møter vi flere steder – og ofte er det *far* som tilskrives den primære formidlerfunksjonen, slik vi ser i *Kroppen* og i *Per, Ida & Minimum*. Fedrene vektlegger nettopp mannens (og sædcellens) agens i forplantningen (jf. Martin; Moore; Campo-Engelstein og Johnson). I *Ballongmamma* er det tilsvarende pappaen som blåser luft i magen til mammaen. Imidlertid husker vi også en annen type farsfigur fra utvalget, nemlig den lekne og uvitende, barnlig-naive, vordende far, som i *Manden og damen og noget i maven* og *Johannes Jensen opplever et mirakel*.

I vår nyeste bok, *Hur blev jag till?*, er det derimot *mor* som er kunnskapsformidleren og som forsøker å besvare barnets spørsmål. Men når humoren er fraværende, blir det vanskelig for henne å gi en skikkelig forklaring på hvordan barn kan bli til. Forplantning gjennom samleie og assistert befruktning framstilles på samme kliniske vis. Dette kan forstås som et forsøk på å likestille ulike former for forplantning, og kan leses som et uttrykk for såkalt "Nordic Exceptionalism" (jf. Kokkola og Van den Bossche), altså forestillingen om det sosialt rettferdige og likestilte Skandinavia. Ved på "eksepsjonelt vis" å styre unna den kjønnede humoren og den heteronormative majoritetsdiskursen, synes imidlertid en ny berøringsangst å komme til syne.

"It is the responsibility of authors to make their stories manageable for the child and present them from a child's point of view. One way of helping to do this is to introduce moments of humour

or passages of humorous tone”, skriver Mallan (26). Kanskje trenger vi humoren for å behandle krevende tematikk. Gjennom lek, latter og smil unndras forestillingen om seksualitet som noe som barn bør skånes for. Humor gjør seksualiteten mindre truende; den blir noe vi, med Freud, bare kan le av. Samtidig har vi sett hvordan nettopp humoren kan gjøre innholdet mer ladet, idet den risikerer å gjøre framstillingen kjønnnet – og heteronormativ. Dette er humorens slag-side. Gjennom å bruke humor i formidlingen av hvordan barn blir til i barnlitteraturen, kan heteronormative mønstre videreføres, til tross for at hensikten er en jevnbyrdig framstilling av kjønn og familiestrukturer. På den ene siden fungerer humoren som en nødvendig strategi. På den andre siden kan den bidra til marginalisering og heteronormativitet. Spørsmålet er om man også kan forestille seg en ikke-heteronormativ humor, som ikke er kjønnnet.

Biografisk informasjon: Hilde Dybvik er førstelektor i norsk ved OsloMet – Storbyuniversitetet. Hun forsker på barnlitteratur, særlig bildebøker, og har skrevet en rekke artikler om barnlitteratur. Hun er også barnlitteraturkritiker gjennom mange år.

Inga H. Undheim er førsteamanuensis i nordisk litteratur ved Høgskulen på Vestlandet. Hun har forsket på litteratur i skjæringspunktet mellom skjønnlitteratur og sakprosa, og har skrevet en doktorgradsavhandling om komediestrukturen i Ludvig Holbergs historiografi.

Noter

1 I boka *Exploring Challenging Picturebooks in Education* (2022) påpeker riktignok Bettina Kümmerling-Meibauer og Jörg Meibauer at kontroversielt innhold ikke behøver å være utfordrende, men at det vel så mye handler om hvordan innholdet framstilles med tanke på en barneleser (26).

2 Verdens første prøverørsbarn ble født i England i 1978, og i Skandinavia noen få år senere. I dag er metoden utbredt. I 2022 rapporterte den danske Sundhedsdatastyrelsen at nærmere 10 prosent av danske barn var født etter assistert befruktning, mens Bioteknologirådet i Norge rapporterte 5 prosent.

3 Kampanjen ble omtalt i både dansk og norsk riksdekkende presse, blant annet av Lars Lindevall i *Berlingske*.

4 Knudsens bildebok er ikke paginert.

5 Gotthardt og Raagaards bildebok er ikke paginert. Det å bli ”fersket i akten” av sine barn, er et humoristisk gjennomgangstema vi blant annet møter i situasjonskomedier.

- 6 Torgersen og Olsens bildebok er ikke paginert.
- 7 Aarø og Gulliksens bildebok er ikke paginert.
- 8 Meløy og Motorfingers bildebok er ikke paginert.
- 9 Aakeson og Erikssons bildebok er ikke paginert.
- 10 Hovland og Koves bildebok er ikke paginert.
- 11 Fiskes bildebok er ikke paginert. Om ikke annet er oppgitt, refererer vi til det første opplaget av boka.
- 12 Britton og Winblads bildebok er ikke paginert.

Litteratur

Andersen, Per Thomas. *Tankevaser. Om norsk 1990-tallslitteratur*. Universitetsforlaget, 2003.

Andersson, Maria. "Från stork till spermabank. Sexualupplysningslitteratur för barn 1965–2014". *Samlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur*, vol. 136, 2015, s. 5–37.

Bakhtin, Mikhail M. *Karneval og latterkultur*. Oversatt av Jan Hansen, Hans Reitzels Forlag, 2019.

Bergson, Henri. *Latteren. Et essay om komikkens væsen*. Oversatt av Else Henneberg Pedersen, Forlaget politisk revy, 2017.

Britton, Asabea og Louise Winblad. *Hur blev jag till? Och hur kom jag ut?* Rabén & Sjögren, 2022.

Campo-Engelstein, Lisa og Nadia L. Johnson. "Revisiting 'The Fertilization Fairytale'. An Analysis of Gendered Language Used to Describe Fertilization in Science Textbooks from Middle School to Medical School". *Cultural Studies of Science Education*, vol. 9, nr. 1, 2013, s. 201–220.

Critchley, Simon. *On Humour. Thinking in Action*. Routledge, 2002.

Cross, Julie. *Humor in Contemporary Junior Literature*. Routledge, 2010.

Fagerström, Grethe og Gunilla Hansson. *Per, Ida & Minimum. En bok om att vara tillsammans*. Skolförlaget, 1977.

Freud, Sigmund. *Vitsen og dens forhold til det ubevisste*. Oversatt av Geir Farner, Pax Forlag, 1994.

Fiske, Anna. *Hvordan lager man en baby?* 1 utg., Cappelen Damm, 2019.

---. *Hvordan lager man en baby?* 5 utg., Cappelen Damm, 2019.

Gotthardt, Peter og Kirsten Raagaard. *Da Emma blev Emma – og hvordan det gik til...* Forlaget Carlsen, 2007.

Hellesnes, Jon. *Om livstolking*. Samlaget, 2017.

Hovland, Henrik og Torill Kove. *Johannes Jensen oplever et mirakel*. Cappelen Damm, 2009.

"Hur blev jag till? Och hur kom jag ut?" *Rabén & Sjögren*, 7 juni 2022, www.rabensjogren.se/bok/9789129737561/hur-blev-jag-till-och-hur-kom-jag-ut. Lest 17 oktober 2023.

Knudsen, Per Holm. *Sådan får man et barn*. Borgens Forlag, 1971.

Kokkola, Lydia og Mia Österlund. "Celebrating the Margins. Families and Gender in the Work of the Swedish Picturebook Artist Pija Lindenbaum". *Bookbird. A Journal of International Children's Literature*, vol. 52, nr. 1, s. 77–82, doi.org/10.1353/bkb.2014.0039.

Kokkola, Lydia og Sara Van den Bossche. "Diversifying Understandings of Diversity. Possible Routes for Nordic Children's Literature". *Barnboken: Journal of Children's Literature Research*, vol. 43, 2020, doi.org/10.14811/clr.v43.521.

Kümmerling-Meibauer, Bettina og Jörg Meibauer. "Cognitive Challenges of Challenging Picturebooks". *Exploring Challenging Picturebooks in Education. International Perspectives on Language and Literature Learning*, redigert av Åse Marie Ommundsen, Gunnar Haaland og Bettina Kümmerling-Meibauer, Routledge, 2022, s. 1–20, doi.org/10.4324/9781003013952.

Kåreland, Lena. "Barnlitteraturens utveckling i Sverige". *Litteraturbanken*, litteraturbanken.se/presentationer/specialomraden/BarnlitteraturensUtvecklingI Sverige.html, 2008. Lest 17 oktober 2023.

Lassén-Seger, Maria. "Bland djungelapor, jaguarer och jobbarkaniner. Djuriska barn i bilderboken". *Barnlitteraturanalyser*, redigert av Maria Andersson og Elina Druker, Studentlitteratur, 2008.

Lindevall, Lars. "Dansk børnebog om sex vækker vrede på Facebook". *Berlingske*, 13 juni 2015, www.berlingske.dk/kultur/dansk-boernebog-om-sex-vaekker-vrede-paa-facebook. Lest 10 december 2021.

Lypp, Maria. "The Origin and Function of Laughter in Children's Literature". *Aspects and Issues in the History of Children's Literature*, redigert av Maria Nikolajeva, Greenwood Press, 1995, s. 183–189.

Mallan, Kerry. *Laugh Lines. Exploring Humour in Children's Literature*.

Primary English Teaching Association, 1993.

Martin, Emily. "The Egg and the Sperm. How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male-Female Roles". *Signs. Journal of Women in Culture and Society*, vol. 16, nr. 31, 1991, s. 485-501.

McCloud, Scott. *Hva er tegneserier?* Oversatt av Alexander Leborg, Minuskel forlag, 2016.

McGillis, Roderick. "Humor and the Body in Children's Literature". *The Cambridge Companion to Children's Literature*, redigert av M.O. Grenby og Andrea Immel, Cambridge University Press, 2009, s. 258-271.

Meløy, Sigri Sandberg og Motorfinger. *Ballongmamma*. Det Norske Samlaget, 2009.

Moore, Lisa Jean. *Sperm Counts. Overcome by Man's Most Precious Fluid*. New York University Press, 2007.

Maagerø, Eva og Anne Marie Øines. "Hvordan lages barn? Bildebøker for barn om hvordan barn blir til". *Sakprosa*, vol. 11, nr. 3, 2019, s. 1-32, doi.org/10.5617/sakprosa.6549.

Møller, Liller. *Sådan - får man altså børn!* Agertofts Forlag, 1992.

Nodelman, Perry. *The Hidden Adult. Defining Children's Literature*. John Hopkins University Press, 2008.

Pesonen, Jaana. "Family in Finnish Picturebooks. Playful Books Challenging the Normative Representation of Family". *Children's Literature and Intergenerational Relationships. Encounters of the Playful Kind*, redigert av Justyna Deszcz-Tryhubczak og Irena Barbara Kalla, Palgrave Macmillan, 2021, s. 225-241.

Plessner, Helmuth. *Laughing and Crying. A Study of the Limits of Human Behavior*. Oversatt av James Spencer Churchill og Marjorie Grene, Northwestern University Press, 2020.

Torgersen, Trond-Viggo og Vivian Zahl Olsen. *Kroppen*. Universitetsforlaget, 1983.

Aakeson, Kim Fupz og Eva Eriksson. *Manden og damen og noget i maven*. Gyldendal, 2002.

Aarø, Selma Lønning og Eivind Gulliksen. *Reidar og den store magen*. N.W. Damm & Søn, 2007.